

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ  
ΣΗΜΑΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ  
ΕΝ ΤΑΙΣ ΚΛΑΣΣΙΚΑΙΣ ΓΛΩΣΣΑΙΣ

---

Ἡ ἀδρομερῆς συγκριτικὴ μελέτη τῆς Τέχνης καὶ δὴ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς Μυθολογίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων καταδεικνύει ὅτι οἱ μὲν Ἕλληνες εἶχον λίαν ἀνεπτυγμένα τὸ καλλιτεχνικὸν αἰσθητήριον, τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ὀρμὴν τοῦ εἰδέναι, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἦσαν πρακτικοί, ἐστεροῦντο φαντασίας, ἀντὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν διαφερόντων διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀργανωτικὴν τῶν ἰκανότητά.

Ἄλλὰ τὸ ἄριστον μέσον πρὸς κατανόησιν τῆς ψυχουσυνθέσεως ἑνὸς λαοῦ εἶναι ἡ μελέτη τῆς γλώσσης του καὶ δὴ τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας παρουσιάζει αὕτη. Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέτασις λέξεων, ὡς πράττω καὶ εὖ πράττω, γινώσκω καὶ συγγινώσκω καὶ ignosco, ἱστορία καὶ res gestae καὶ ἄλλων, ἀποδεικνύει χαρακτηριστικῶς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐσκέπτοντο οἱ δύο ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτη δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐπισημάνωμεν διαφορὰς ἀπὸ σημασιολογικῆς ἐπόψεως παρατηρουμένας εἰς λέξεις τῶν γλωσσῶν τούτων, ὡς λ.χ. αἱ μνημονευθεῖσαι συγγινώσκω, ἣτις ἐσήμαινεν ἐν ἀρχῇ γνωρίζω μετὰ τινος ἄλλου καὶ εἶτα συγχωρῶ, δηλαδὴ γνωρίζω, κατανοῶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν σκέπτεται τις καὶ κατ' ἀκολουθίαν συγχωρῶ αὐτόν, καὶ ignosco, ἣτις ἐσήμαινεν ἐν ἀρχῇ δὲν γνωρίζω (in + nosco) καὶ εἶτα συγχωρῶ, ἱστορία, ἣτις ἐσήμαινεν τὴν γνῶσιν, καθόλου τὸ σύστημα γνώσεων καὶ ἐν τέλει τὴν γνῶσιν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τῶν προαγουσῶν τὸν πολιτισμὸν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀντίστοιχον Λατινικὸν ὄρον res gestae, ὅστις ἐδήλου τὰ πεπραγμένα. Διὰ τὸν Ἕλληνα δηλαδὴ ἡ μὲν λέξις συγγνώμη ἐσήμαινεν κατανόησιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ διὰ τὸν Ρωμαῖον συγκατάβασις πρὸς αὐτόν, ἡ δὲ λέξις ἱστορία διὰ τὸν μὲν φιλοσοφοῦντα «θεωρήεις ἕνεκεν» Ἕλληνα τὴν γνῶσιν τοῦ πνεύματος, τοῦ διήκοντος διὰ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, διὰ δὲ τὸν πρακτικὸν Ρωμαῖον αὐτὰ ταῦτα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Πρόθεσις ἡμῶν εἶναι νὰ δεῖξωμεν τὴν παράλληλον σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν λέξεων καὶ ἐννοιῶν τινῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω γλώσσαις, ὀφειλομένην τὸ μὲν εἰς κοινὰς ψυχικὰς ιδιότητας ἐνδιαθέτως ὑπαρχούσας εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους τὸ δὲ εἰς τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ὁ Ἑλληνικὸς ἐπὶ τοῦ Ρωμαῖκοῦ πολιτισμοῦ.

ὄντολογικὸν γνῶρισμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ πεπερασμένον, πρὸς τὴν μορφήν, τὴν ἐνάργειαν, τὴν σαφήνειαν. Τοῦτο χαρακτηριστικῶς διαπιστοῦται ἰδίᾳ εἰς τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Δὲν εἶναι δὲ τυχαῖον, νομίζω, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Φιλοσοφίας, εἰς ἓκ τῶν μεγίστων ἐκπροσώπων αὐτῆς, ὁ Ἀριστοτέλης, ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας τοῦ ὕλομορφισμοῦ, ἀποδεχόμενος δύο στοιχεῖα τῆς πραγματικότητος, τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ὕλη, τὸ δυνάμει ὄν, γίνεται εἶδος, λαμβάνει μορφήν καὶ καθίσταται ἐνέργεια ἢ ἐντελέχεια, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ τελειοτάτη ἐντελέχεια τοῦ σώματος<sup>1</sup>. Ἡ λέξις μόρφωσις ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐδήλου δίδειν μορφήν, σχηματίζειν, διαπλάσσειν<sup>2</sup>. Ἡ λέξις μόρφωμα ἐσήμαινεν «τὸ ἐκ τῆς ἀγωγῆς εἶδος τῆς ψυχῆς»<sup>3</sup>. Κατὰ δὲ τοὺς μέσους χρόνους δι' εἰδικεύσεως τῆς σημασίας τῆς ἡ λ. μόρφωσις ἐσήμαινεν τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, τὴν «ψυχικὴν μόρφωσιν» παρὰ τῷ Γ. Πισίδῃ<sup>4</sup>. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ σημαίνει τὴν τελείαν καλλιέργειαν τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν διαμόρφωσιν τούτου εἰς ὠλοκληρωμένην προσωπικότητα. Μάλιστα δὲ σκοπὸς τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας εἶναι νὰ φροντίσῃ «ἵνα ὁ ἐκπαιδευόμενος μορφωθῇ εἰς προσωπικότητα δυναμένην νὰ ῥυθμίζῃ τὰς πράξεις του συμφῶνως πρὸς τὴν φωνὴν τῆς ἠθικῆς του συνειδήσεως»<sup>5</sup>.

Ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπεκράτει ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ ἐν φυσικῇ καταστάσει εὐρισκόμενος ἀνθρώπος εἶναι ἔρμαιον σκοτεινῶν ἐνστίκτων καὶ ἀγρίων ἐπιθυμιῶν («... ἀγριώτατον, ὅποσα φύει ἡ γῆ» Νομ. 766α) καὶ ὅτι δεῖται κατ' ἀκολουθίαν παιδείας, διὰ νὰ διαμορφωθῇ εἰς τελείαν προσωπικότητα. Ὅπως ὁ γλύπτης ἐπεξεργάζεται τὴν ἀμορφον ὕλην, τὸ μάρμαρον, τὸ ξύλον, τὸν χαλκόν, καὶ δίδει εἰς αὐτὴν μορφήν, ἐμφυσῶν τὴν μορφήν τῆς δημιουργίας, ποιῶν, ὅπως ὁ ἀγρότης διὰ τοῦ ἀρότρου διαμορφώνει εἰς ἀγρὸν τὴν χέρσον γῆν, οὕτω καὶ ἡ παιδεία δίδει σχῆμα εἰς τὴν εὐπλαστον ὕλην τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαμορφώνει αὐτὸν εἰς προσωπικότητα. Ἡδὴ ὁ Πλάτων χρησιμοποιοεῖ ὄρους ἐκ τῶν καλῶν τεχνῶν εἰλημμένους διὰ νὰ ἀπεικονίσῃ τὸ ἔργον τῆς παιδευτικῆς ἐνεργείας, ὡς «ἐαυτὸν πλάττειν» (Πολιτ. 377 Β), ὁ δὲ Κικέρων ἔκφρασιν ἐκ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς ὡς *cultura animi* δηλαδὴ «καλλιέργεια τῆς ψυχῆς»<sup>6</sup>. Ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ ἐπίσης ἀνάλογοι κατὰ τὴν σημασίαν ὄροι πρὸς τοὺς *colo*, *cultura* εἶναι οἱ *rudis*, *erudio*, *rudis ager*, *rudis materies* εἶναι ὁ ἀγεώρ-

1) Πβ. Θ. Βορέα Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Ἀθήναι 1935, σ. 126 καὶ σ. 207.

2) Πβ. Θεοφράστου Περὶ φυτῶν αἰτιῶν 3, 7, 4 «ἡ δὲ ἀναγωγή καὶ ἡν καλοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν φυτῶν παιδείαν, οἷον σχηματισμός ἐστι καὶ μόρφωσις τῶν δένδρων ὕψει τε καὶ ταπεινότητι».

3) Ὅρα Γρηγορ. Βερναρδάκη Ἑρμηνευτικὸν Λεξικὸν ἐν λήμματι : μόρφωσις.

4) Ὅρα Δημητράκου Λεξικὸν τῆς Ἑλλην. γλώσσης σ. 4762.

5) Πβ. Κ. Γεωργιούλη Κράτος καὶ Παιδεία, ἐν περιοδικῷ «Τὸ Βῆμα τοῦ καθηγητοῦ» τευχ. Β σ. 7.

6) Πβ. Π. Κοροντζῆ Ἀνθρωπισμὸς καὶ μόρφωσις, Περιοδ. Ἑλληνοχρ. Ἀγωγή τευχος 90, 1959 σ. 2.

γητος ἀγρός, ἡ ἀκατέργαστος ὕλη. Τὸ δὲ ῥῆμα *erudio* (*ex+rudis*) σημαίνει κατεργάζομαι καὶ εἶτα διδάσκω, παιδεύω, τὸ δὲ οὐσιαστικὸν *eruditio* σημαίνει τὴν παιδείαν. Ὅθεν παράλληλοι ὄροι πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς μόρφωσις, μόρφωμα, πλάττειν, ἐξεργάζομαι εἶναι οἱ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, *informatio*, ὅστις κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας δηλοῖ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπενέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, *cultura*, *eruditio*, ἅπαντες κυριολεκτούμενοι μὲν ἐπὶ τῆς γεωργικῆς ζωῆς καὶ τῆς πλαστικῆς τέχνης, χρησιμοποιούμενοι δὲ μεταφορικῶς ἐν ἀμφοτέροις ταῖς γλώσσαις πρὸς δῆλωσιν τῆς παιδευτικῆς ἐνεργείας.

Ἐπίσης ἡ παράδοσις διετήρησεν τοὺς ὄρους καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ἰταλικῇ γλώσσῃ (πβ. μόρφωσις, *cultura* (ἡ καλλιέργεια) ἀπαίδευτος, *inculto*), ὅμοιον δὲ χαρακτηρισμὸν τῆς παιδευτικῆς ἐνεργείας χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ λαὸς διὰ τῆς παροιμίας «ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλο ἀπελέκητο».

Ἀρχαιοτάτη παρὰ τοῖς Ἑλλήσι ἦτο ἡ ἀντίληψις ὅτι ἐξ ἀέρος σύγκειται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ φυσικὸς φιλόσοφος Ἀναξιμένης ἐφρόνει ὅτι οὐσία τοῦ παντός εἶναι ὁ ἀήρ κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἐξ ἀέρος ἀποτελεῖται<sup>1</sup>. Παρὰ τοῖς τραγικοῖς ποιηταῖς ἡ λέξις πνεῦμα χρησιμοποιεῖται πρὸς δῆλωσιν τῆς πνοῆς<sup>2</sup>, τῆς ἀναπνοῆς<sup>3</sup>, παρὰ δὲ τῷ Πολυβίῳ πρὸς δῆλωσιν τῆς πνοῆς τῆς ζωῆς, τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος<sup>4</sup>, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ χρησιμοποιεῖται πρὸς δῆλωσιν τῆς ψυχῆς («στὴν θύρα τὴν ὀλόχρυσον τῆς παντοδυναμίας πνεύματα μύρια παλαιά... σ' ἀκαρτεροῦν» στὸν θάνατον Αἰμίλ. Ροδοστάμο 2, 2).

Καὶ οἱ Λατῖνοι ἐφρόνουν ὅτι ἡ ψυχὴ σύγκειται ἐξ ἀέρος. Τοῦτο δεικνύει ἡ λέξις *animus*, ἥτις σχετίζεται ἐτυμολογικῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν λέξιν ἄνεμος<sup>5</sup>. Ἐν προκειμένῳ χαρακτηριστικαὶ τυγχάνουσιν καὶ αἱ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις *efflo animam*, *exanimis*, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκπνέω. Βραδύτερον *animus* ἐσήμαινεν ἐν τῇ Λατινικῇ τὸ θάρρος, τὸ φρόνημα, τὸν νοῦν, ἀπάντων σχετιζομένων πρὸς τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τὰ ἀνωτέρω παραβλητέα τὰ τῆς Νεοελληνικῆς ἐκπνέω δυσσομίαν, ξεψυχῶ.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις ἀρετὴ ἐσήμαινεν ἐν ἀρχῇ τὴν ἀνδρείαν, ὡς γνωστόν. Παρ' Ὀμήρῳ παραδείγματος χάριν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν χρησιμοποιεῖται<sup>6</sup>. Συγγενῆς φαίνεται ἡ λέξις ἀρετὴ πρὸς τὸ ὄνομα Ἄρης<sup>7</sup>. Ἐκ ῥίζης ἀρ— (ἄρρην, ἄρσεν) προῆλθον αἱ λέξεις ἀρετὴ, ἀρείων, ἄριστος, διότι ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἐννοίας τοῦ καλοῦ, τῆς ἀρετῆς συνέπιπτεν μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀν-

1) «ἡ ψυχὴ ἡ ἡμετέρα ἀήρ οὐσα συγκρατεῖ ἡμᾶς καὶ ὄλον τὸν κόσμον πνεῦμα καὶ ἀήρ περιέχει» Ψ. Πλουτ. Π. τ. ἀρεσκ. Α 3.

2) «σάλπιγξ βροτειοῦ πνεύματος πληρουμένη» Αἰσχ. Εὐμ. 568.

3) Ὅρ. Εὐρ. Φοίνισ. 851.

4) Ὅρ. Πολυβ. 34, 10.

5) Ὅρ. Ἑρρ. Σκιάση Γραμματικὴ τῆς Λατιν. γλώσσης Ἀθ. 1940 § 7.

6) «Ἀὔριον ἦν, ἀρετὴν διαείσεται, εἴ κ' ἐμὸν ἔγχοσ—μείνη ἐπερχόμενον...» © 535.

7) Ὅρ. Ἰω. Σταματάκου Λεξικὸν ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης σ. 175 ἐν λήμ. ἀρετὴ—

Ἄρης.

δρείας, τῆς ἐν πολέμῳ γενναϊότητος»<sup>1</sup>. Βραδύτερον ἠϋρύνθη ἡ σημασία τῆς λέξεως καὶ ἐσήμαινεν τὸ προτέρημα, τὸ πλεονέκτημα, τὴν δεξιότητα ἐν τινι τέχνῃ καὶ τέλος, ὡς καὶ σήμερον, τὴν ἀγαθότητα, τὴν καλωσύνην. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις *virtus* ἐτυμολογικῶς σχετίζεται πρὸς τὴν λέξιν *vir* καὶ ἐσήμαινεν τὴν ἀνδρείαν εἶτα δὲ τὴν ἀρετήν.

Ἡ ἔννοια τῆς πολιτικῆς κοινότητος παρὰ τοῖς Ἑλλησι εἶναι, ὡς γνωστόν, ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄστεως. Ἡ λέξις ἄστῳ συνήθως ἐχρησιμοποιοεῖτο ἄνευ ἄρθρου πρὸς δῆλωσιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τὴν ὑπαιθρον χώραν ἢ τὸν Πειραιᾶ<sup>2</sup>. Ἐν προκειμένῳ διαπιστοῦται τὸ σχῆμα κατ' ἐξοχήν, καθ' ὃ ἐξ ἀρχῆς λέξις δηλοῦσα σύνολον ὁμοειδῶν ὄντων, εἶτα χρησιμοποιοεῖται πρὸς δῆλωσιν ἐνὸς μόνον κατ' ἐξοχήν<sup>3</sup>. Ὁ κάτοικος τῆς πόλεως λόγῳ τοῦ εὐνοϊκοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβιοῦ, καὶ τοῦ πλῆθους τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσλαμβανομένων παραστάσεων καθίσταται εὐστροφος καὶ εὐφυολόγος. Τοῦτο παρετήρησαν οἱ παλαιοί, οἵτινες διὰ τῆς λέξεως ἄστεϊος ἐδήλουν ὄχι μόνον τὸν κάτοικον τῆς πόλεως ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν γοητευτικόν<sup>4</sup>, ἡ δὲ λέξις ἄστεϊον, ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανομένη ὄνομα, ἐδήλου εὐφυολογίαν, λόγον ἢ πράξιν προκαλοῦσαν θυμηδίαν<sup>5</sup> (πβ. Λουκιανοῦ Νεκρ. Δ. 7, 2 «Τί τοῦτο γελάς... ἄστεϊα γὰρ πέπονθας»).

Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἄστεϊον ἀπετέλει ὁ ἄγροικος, ὁ ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκῶν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ στερούμενος λεπτῶν τρόπων καὶ μετὰ σκαιότητος συμπεριφερόμενος<sup>6</sup>, ὁ ἀγροῖκος ὡς λέγομεν σήμερον. Ἀνάλογον σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν ὑπέστησαν καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ τὰ ἐπίθετα *urbanus*, -a -um καὶ *agrestis*, e δηλοῦντα τὸν ἀστὸν καὶ τὸν ἀγρότην ἀντιστοίχως ἀλλὰ καὶ τὸν εὐτράπελον καὶ τὸν ἀγροῖκον, τὸν ἄγριον, ὡς δὲ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν διέσωσαν αἱ λέξεις ἄστεϊος, ἀγροῖκος, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἰταλικῇ γλώσσῃ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὑποδηλοῦσιν αἱ λέξεις *urbano* καὶ *vilanesco*, σημαίνουσαι ἢ μὲν πρώτη τὸν κάτοικον τῆς πόλεως ἀλλὰ καὶ τὸν εὐγενῆ, ἢ δὲ δευτέρα τὸν κάτοικον τοῦ χωρίου ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπολίτιστον.

Ἡ λέξις *Μοῖρα* ἐδήλου παρ' Ὀμήρῳ τὴν κρατοῦσαν ἐν τῷ κόσμῳ φυσικὴν καὶ ἠθικὴν τάξιν, καθ' ἣν τὰ πάντα ρυθμίζονται βάσει αἰωνίων καὶ ἀναλλοιώτων νόμων. Ὁ παραβιάζων τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν τάξιν τοῦ κόσμου, ὁ πράττων ὑπὲρ μέτρον, ἐπισύρει κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν παλαιῶν τὴν τιμωρίαν τῶν Θεῶν. Εἷς ἐκ τῶν αἰωνίων νόμων εἶναι καὶ ὁ τῆς διαδοχῆς τῆς ζωῆς ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ δὲ εἷς αὐτὸν ὑπόκεινται πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐκαλοῦντο βροτοὶ (πβ. μορ-*j*-α, μοῖρα, μορτός, μορτός, μβροτός, βροτός).

1) Ἐνθ' ἄνωτ.

2) «ἐξ ἄστεως νῦν εἰς ἀγρὸν χωρῶμεν» Νεκρ. 47.

3) Πβ. Ἀχιλ. Τζαρτζάνου Νεοελλην. σύνταξις Β'. Ἀθ. 1953 σσ. 311—312.

4) Πβ. «ἄστεϊος εἶναι πειρῶ καὶ σεμνός» Ἰσοκρ. 2, 34.

5) Ὁρ. Δημητράκου Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσῃς ἐν λημ. ἄστεϊος.

6) Πβ. Ἀριστοφ. Νεκρ. 628 «ἄγροικος εἶ καὶ σκαιός. καὶ ἐπιλήσιμων».

Ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις *mors* ἔχει οἶαν ρίζαν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ λέξις μόρος, δηλοῦσα τὸν θάνατον, ἡ λέξις *mortalis* ἐσήμαινεν τὸν ὑποκείμενον εἰς τὸν θάνατον, τὸν θνητὸν, εἴτα δὲ ἐπειδὴ ὁ θάνατος εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἀνθρωπον.

Κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους, ὅτε δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο νομίσματα εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐμπορικὰς σχέσεις, τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν ἐπωλοῦντο καὶ ἠγοράζοντο δι' ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς, ἡ δὲ ἀξία τῶν ἀνταλασσομένων προϊόντων ἐξετιμᾶτο συνήθως εἰς βοῦς ἢ πρόβατα. Ὁ Γλαῦκος λ.χ., ὡς μᾶς πληροφορορεῖ ὁ Ὀμηρος, ἀντήλλαξεν μὲ τὸν Διομήδην τὰ ὄπλα του, ἂν καὶ τὰ ἰδικά του ἦσαν ἐκ χρυσοῦ καὶ εἶχον ἀξίαν ἑκατὸν βοῶν, τοῦ δὲ Διομήδους ἦσαν ἐκ χαλκοῦ καὶ εἶχον ἀξίαν ἑννέα βοῶν<sup>1</sup>. Ὅτι κατ' ἀνάλογον τρόπον θὰ διεξήγοντο αἱ ἀγοραπωλησίαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πρὸ τῆς ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποίησεως τῶν χρημάτων δεικνύει ἡ ἐτυμολογικὴ σχέσις τῆς Λατινικῆς λέξεως *pecunia* πρὸς τὴν λέξιν *pecus*, ἀποδεικνύουσα ὅτι τὸ πάλαι εἰς ζῶα θὰ ἐξετιμᾶτο ἡ ἀξία τῶν ἀνταλασσομένων προϊόντων.

Ἡ λέξις νεῦμα ἐσήμαινεν, ὡς καὶ σήμερον, τὸ νόημα, τὸ σημεῖον, προσέτι δὲ τὴν διὰ νεύματος ἔκφρασιν ἐπιθυμίας, τέλος δὲ τὴν διαταγὴν, ἐξ ἐκφράσεων δέ, ὡς τοῦ Πολυβίου 5, 26, 13 «τὸ τοῦ βασιλέως νεῦμα»<sup>1</sup> ἦτο εὐκόλον νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἐξουσίας. Ὑπ' αὐτὴν τὴν σημασίαν κεῖται παρὰ τῷ σοφιστῇ τοῦ βου μ.Χ. αἰῶνος Χορικίῳ 28 B «ὑποτάττειν Παλαιστίνην τῷ νεύματι τινος». Καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις *numen*, ἣτις σχετίζεται ἀπὸ ἀπόψεως ρίζης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν λέξιν νεῦμα, ἐδήλου τὸ νεῦμα ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ νεύματος ἐκφραζομένην βούλησιν καὶ δὴ τὴν θεῖαν βούλησιν προσέτι δὲ τὴν δύναμιν, τὴν ἐξουσίαν κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴν θεῖαν ἐξουσίαν (πβ. τὸ ἐκ τοῦ Προλόγου τῆς Αἰνειάδος τοῦ Οὐεργιλίου *quo numine laeso*...). Ἐκφράσεις δὲ τῆς Λατινικῆς γλώσσης ὡς *numina Palladis* ἐνθυμίζουσιν ἀντιστοίχους ἑλληνικὰς ὡς «ὡς ἔφατ' εὐχομένη, ἀνένευε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη» Z 311. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἰταλικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις *il nume* δηλοῖ τὸν Θεόν, τὴν θεῖαν βουλήν.

Τὸ ῥῆμα ὀρέγω ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ σημαίνει κυρίως ἐκτείνω, ἀπλώνω, ἡ δὲ ἐσχηματισμένη ἐκ τοῦ ὀρέγω λέξις ὀργυιά, ὡς γνωστόν, δηλοῖ τὸ μῆκος τῶν βραχιόνων ἐκτεινομένων ὀρίζοντίως. Προσέτι δηλοῖ πᾶσαν ὀρμητικὴν κίνησιν, τῆς ὁποίας μετέχουσιν αἱ χεῖρες, οἱ πόδες, ὁ ἀνθρωπος ἐν γένει (πβ. *χερσὶν ὠρέξατο, ὠρέξατο ἔγχει, ποσσὶν ὀρωρέχεται πολεμίζειν, ὠρέξατο ἰὼν κλπ.*). Ἀλλὰ ὁ τελῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐνστίκτων ἀνθρώπος, εἰς ὃ, τι ἐπιθυμεῖ, ἐκτείνει τὰς χεῖρας ἢ φέρεται ὀρμητικῶς. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν ἐξ ἀναλόγων ἀντιδράσεων, τὰς ὁποίας παρουσιάζουσιν καὶ τὰ νήπια. Οὕτω τὸ ῥῆμα ὀρέγομαι κατὰ μεταφορὰν μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθυμῶ. Καὶ τὸ ῥῆμα

1) Πβ. Z 234—36 «Ἐνθ' αὐτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς, ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα, τεύχε' ἄμειβεν χρῦσσα χαλκίην, ἑκατόμβοι' ἑννεαβοίων».

2) Ὅρα Δημητράκου Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν λημ. νεῦμα σ. 4884

peto σχετιζόμενον ἀπὸ ἀπόψεως ρίζης πρὸς τὰ ῥήματα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πέτω, πίπτω ἐσήμεναι κυρίως σπεύδω ὀρητικῶς, ὄρμῳ ἐπὶ τι καὶ τέλος ζητῶ, ἐπιθυμῶ (πβ. bene vivere petimus, ἡδέως ζῆν ἐπιθυμοῦμεν, peto et oro δέομαι καὶ ἱκετεύω).

Ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν συμπεριφέροντο φιλανθρώπως πρὸς τοὺς δούλους αὐτῶν, τοὺς ὁποίους ὑπελάμβανον μέλη τῆς οἰκογενείας, τέκνα τῶν, καταδεικνύουσιν αἱ σημασιολογικαὶ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν αἱ λέξεις οἰκέτης, παῖς, αἱ ὁποῖαι, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ σημαίνουσιν καὶ τὸν δοῦλον, τὸν ὑπῆρέτην. Ἀνάλογος σημασιολογικὴ μεταβολὴ διαπιστοῦται καὶ εἰς τὰς Λατινικὰς λέξεις familiaris, e, puer.